ڕای گشتی و ڕۆڵی لە کۆمەڵدا

زەیتۆ شێخانی

ڕای گشتی بابەتێکە لای زۆران گرنگە، سیاسییەکان و پیاوانی دەوڵەت خۆیان پێ خۆشەویست دەکەن، فەیلەسووفەکان بە گەورەی دادەنێن، یان نەفرەتی لێ دەکەن، بازرگانەکان لێی دەپارێنەوە، سەرکردە سەربازییەکان لێی دەترسن، زانایانی کۆمەڵناسی شی دەکەنەوە، پیاوانی ئامار دەیپێون، پیاوانی دەستوور هەوڵ دەدەن بیکەنە دەستەڵاتدار، پیاوانی ڕاگەیاندن دەیکەنە بابەتی ڕاگەیاندن، زانایانی دەروونزانیش دیراسەی کاریگەری بۆ سەر ڕەفتار دەکەن.

باشترین پێوەریش بۆ ئەوەی کۆمەڵێکی دیموکراتی لە کۆمەڵەکانی تر جیا بکەینەوە، هێز و دەسەڵاتی ڕای گشتی تێیدا بەهێزە، چونکە ئازادی و ڕای گشتی دوو کۆڵەگەی سەرەکی دیموکراتین.

ڕای گشتی بریتییە لە دەربڕینی بیروڕا و هەست و باوەڕ و ئاراستەکانی کۆمەڵێک بەرامبەر بابەتێکی تایبەت و لە کاتێکی دیاری کراودا، کە بەهۆی کێشەیەک یان گیروگرفتێک گرنگی پێ دەدرێت، ئەم ڕایەش ڕای زۆرینەیە و هێزێکی ڕاستەقینەیە لە کۆمەڵدا.

ڕای گشتی حوکمێکە جەماوەر لەسەر کارێک، یان ڕووداوێک، یان چالاکییەک، یان مەودایەکی ناوخۆیی، یان دەرەکی دەری دەکات. کەواتە ڕای گشتی ئیرادەی گەلە.

هەروەها دەتوانین بڵێین ڕای گشتی بریتییە لە کۆمەڵێک بیروڕا کە تاکەکانی کۆمەڵ لە خۆیانەوە. یان بەهۆی بانگێشتێک دەری دەبڕن، ئەم دەربڕینەش لایەنگیری کردنە یان وەستانە دژی بارێکی دیاریکراو

یان کەسێکی دیاری کراو یان حکومەت و لایەنێکی دیاری کراو.

ئەو پێناسانەی کە لە پێشەوە لە بارەی ڕای گشتییەوە خستمانەڕوو هەموویان یەک مانا دەگەیەنن، بەڵام هەریەکەیان لایەنێکی وەک سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی.. تاد شی دەکەنەوە.

جۆرەکانی ڕای گشتی

ڕای گشتی چەندین جۆری هەیە، بۆ ئەوەی بە تەواوی لە ڕای گشتی تێ بگەین، پێویستە جۆرەکانی ڕای گشتی بخەینەڕوو:

* ڕای کەسیەتی: بریتییە لەو ڕایەی کە تاکێک دوای بیرکردنەوە لە بابەتێکی دیاری کراو لای دروست دەبێت، ئەم ڕایەش بە ئاشکرا دەردەبڕێت و بەبێ ئەوەی لە کەس بترسێت. نموونەش بۆ ئەمە زۆرە، هەموو ئەو کەسانەی لە کەناڵە ڕاگەیاندنەکاندا ڕاوبۆچوونی خۆیان دەردەبڕن، بەڕای کەسیەتی دادەندرێت.

* ڕای تایبەت: بریتییە لەو ڕایەی کە تاکێک تەنیا بۆ خۆی دەیپارێزێت و لای کەس باسی نەکات- تەنیا لای نزیکەکانی نەبێت- نەوەک تووشی ئازار و ئەشکەنجە و ناخۆشی بێت. ئەم ڕایەش لە کاتی دەربڕینی ڕای گشتی و دەنگدان و هەڵبژاردنەکاندا کاریگەری دەردەکەوێت. نموونەش بۆ ئەمە هەموو ئەو ڕا تایبەتییانە دەگرێتەوە کە بە نهێنی لایەنێکی سیاسی دیاری کراویان خۆش دەوێت و لە کاتی هەڵبژاردندا دەنگی بۆ دەدەن.

* ڕای زۆرینە: بریتییە لە کۆبوونەوە و دووبارەبوونەوەی ڕای کەسیەتی زۆرینەی کۆمەڵێکی چالاک و کاریگەر و لە ٥٠ ٪ زیاترە. وەک دەرچوونی یاسایەک لە پەرلەماندا.

* ڕای کەمینە: ئەم ڕایە ڕای کەمتر لە ٥٠ ٪ کۆمەڵێکی دیاری کراو دەگرێتەوە و ئەو ڕایەیە لە زۆرینە دەمێنێتەوە بەڕای کەمینە دادەنرێت.

* ڕای یەکگرتوو: بریتییە لە یەکگرتنی ژمارەیەک بیروڕا لەبارەی کێشەیەک یان گیروگرفتێکی دیاری کراوەوە و لە کاتێکی دیاری کراودا و لەژێر پاڵەپەستۆی بارودۆخێکی تایبەتدا کە پێویست دەکات ئەم ڕایە یەکگرتووە هەبێت. وەک یەکگرتنی بیروڕای پارتە کوردستانییەکان لەبارەی بەشداری کردن بەیەک لیست لە هەڵبژاردنەکانی عێراقدا.

* ڕای شاراوە: ئەو ڕایەیە کە بە ڕوون و ئاشکرا دەرنەکەوتووە بۆ ئەوەی ڕەفتارێکی لێ بکەوێتەوە. وەک گلەیی و گازاندەی خەڵکی کوردستان لەبارەی گەندەڵی ئیدارییەوە.

* ڕای گشتی کردەوەیی: ئەم ڕایە بۆ ڕەفتارێکی کردەوەیی واقعی دەگۆڕدرێت. وەک شۆڕشەکانی خەڵکی کوردستان دژی حکومەتە یەک لە دوای یەکەکانی عێراق.

* ڕای گشتی بزر: ئەو ڕایەیە کە خاوەنەکەی لە ترسی کۆمەڵ دەری نابڕێت، چونکە پێچەوانەی دەستوور و یاسا و پێوەرە کۆمەڵایەتییەکانە وەک ڕای هەندێک خەڵک لەبارەی پێوەندی سێکسی نێوان نێر و مێ.

* ڕای گشتی ڕوون: ئەو ڕایەیە کە خەڵک بە ڕوون و ئاشکرایی و بەبێ ترس دەری دەبڕێت. وەک داوای فەرمانبەرانی هەرێمی کوردستان بۆ زیادکردنی مووچەکانیان.

* ڕای گشتی نەگۆڕ: ئەم ڕایە لە دابونەریتەکانی کۆمەڵ وەرگیراوە و تارادەیەک نەگۆڕ و بەردەوامە و ناگۆڕێت تەنیا دوای ماوەیەکی دوورودرێژ نەبێت. بۆ نموونە ڕای خەڵکی لادێکانی کوردستان لەبارەی ژن بەژنییەوە ماوەیەکی دوورودرێژ بەردەوام بوو، چونکە لە دابونەریتە کۆمەڵایەتییەکان وەرگیرابوو، هەر لەبەر ئەوەش ئێستا بە تەواوی نەفەوتاوە.

* ڕای گشتی گۆڕاو: ئەو ڕایەیە کە بە ئاسانی دەزگاکانی ڕاگەیاندن و بانگەواز و پڕۆپاگەندە کاری لێ دەکەن و بەخێرایی دەیگۆڕن. وەک گۆڕانی ڕای خەڵک لەبارەی جۆرێکی دیاری کراوی تەلەفزیۆنەوە بەهۆی ڕیکلامی دەزگاکانی ڕاگەیاندن بۆ جۆرێکی نوێ.

* ڕای گشتی هەمووان: بریتییە لەو ڕایە تەقلیدی و بەردەوامەی کە لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی تر بەهۆی هۆکاری شارستانی و ڕۆشنبیری دەگوازرێتەوە. وەک ڕای خەڵکی کوردستان لەبارەی نەورۆز.

* ڕای گشتی کاتی: ئەو ڕایەیە کە لەبارەی گیروگرفتێکی دیاری کراو دروست دەبێت و بەردەوام نییە. بە نەمانی گیروگرفتەکە ڕای گشتییەکە نامێنێت. وەک ڕای گشتی خەڵک لەبارەی کەمی کارەبا و سووتەمەنییەوە لە هەرێمی کوردستاندا.

* ڕای گشتی ڕۆژانە: ئەم ڕایە ڕووداوەکانی ڕۆژانە و هۆیەکانی ڕاگەیاندن و بەرژەوەندی ڕاستەوخۆی تاک و کۆمەڵ کاری لێ دەکەن، وەک ڕای گشتی خەڵکی کوردستان لەبارەی گرانی کەلوپەلەوە لە بازاڕەکاندا.

* ڕای گشتی پێشەنگ: ئەم ڕایە کار دەکاتە سەر دەزگاکانی ڕاگەیاندن و پڕۆپاگەندەکان، بەڵام ئەوان کاری لێ ناکەن، وەک ڕای گشتی خەڵکی کوردستان لەبارەی

کوردستانیەتی شاری کەرکووکەوە.

* ڕای گشتی سەرکردە: ئەم ڕایە ڕای گشتی سەرکردە و زانا و ڕووناکبیر و سیاسییەکانە. وەک ڕای گشتی سەرکردە کوردەکان لەبارەی ناواقعییەتی ڕاگەیاندنی دەوڵەتی کوردی لە کوردستانی عێراقدا.

* ڕای گشتی ڕۆشنبیر: ئەم ڕایە ڕای کۆمەڵێک ڕۆشنبیر و ڕووناکبیرە، بناغەکەی پلەی خوێندن و ڕۆشنبیرییە. کاریگەریشی بۆ سەر ئەوانە زیاترە کە لە پلەی نزمتری خوێندن و ڕۆشنبیریدان. وەک ڕای ڕۆشنبیران لەبارەی گۆڤاری ڕامانەوە.

* ڕای گشتی پاشکۆ: ئەو ڕایەیە کە زۆربەی ئەو خەڵکانە دەگرێتەوە کە بە دوای ڕای گشتی پێشەنگ و ڕۆشنبیر و سەرکردە دەکەون و هۆکانی ڕاگەیاندن و پڕۆپاگەندە و ڕێکلام کاری لێ دەکەن. وەک ڕای خەڵک لەبارەی پارتە سیاسییەکانەوە.

* ڕای گشتی هەڵخەڵەتێنەر: ئەو ڕایەیە کە بەهۆی زانیاری ناڕاست دروست دەبێت، ئەمەش ڕاگەیاندن و پڕۆپاگەندە دروستی دەکات. وەک ئەو زانیاریانەی کە ڕژێمی بەعس لەبارەی زیانەکانی و پێشمەرگە و شکستی شۆڕشی کوردەوە بڵاوی دەکردەوە.

ئامانجەکانی دیراسەی ڕای گشتی لە هەرێمی کوردستاندا

* دیراسەی ڕای گشتی لەبارەی کێشە کۆمەڵایەتییەکانەوە وەک کێشەی سولحی عەشائیری..تاد.

* دیراسەی ڕای گشتی لەبارەی بابەتە سیاسیەکانی سەر گۆڕەپان. وەک ڕای گشتی خەڵک لەبارەی فیدرالیەتی هەرێمی کوردستانەوە..تاد.

* دیراسەی ڕای گشتی بۆ پلاندانانی بەرنامەی سەرکەوتوو. بۆ پێوەندییە گشتییەکانی نێوان حکوومەت و میللەت وەک دامەزراندنی دەزگای شەهید و دەزگای ئەیلوول... تاد.

* دیراسەی ڕای گشتی بە ئامانجی دانانی باشترین شێواز بۆ پێوەندی کردن بە جەماوەر. وەک وتاری سەرکردە سیاسییەکان بۆ جەماوەر..تاد.

ئەرکەکانی ڕای گشتی

گرنگترین ئەرکەکانی ڕای گشتی ئەمانەن:

* دیاری کردن و نوێکردنەوە و لەناوبردنی پێوەرە کۆمەڵایەتییەکان. ڕای گشتی ئارەزووەکانی جەماوەر دەردەبڕێت. بۆیە یاساکان دروست دەکات و دەستوورەکان دادەنێت. ڕای گشتی هێزێکی گەورەیە دەم و دەست حوکمەکانی لەسەر ئەو ڕەفتارانە دەردەکات کە پێوەرە کۆمەڵایەتییەکان دەشکێنن و گوێ بە ڕەوشت و دابونەریتەکان نادەن.

* ڕای گشتی پشتگیری حکوومەت و دەزگا کۆمەڵایەتییەکان و کۆمەڵە خێرخوازەکان و سیاسیەکان دەکات. بەبێ ئەم پشتگیرییە چالاکییەکانیان دەوەستێت. ئەمانە هەموویان لەژێر تاقیکردنەوەی ڕای گشتیدان. جا یان ژیانیان پێ دەبەخشێت ئەگەر ڕازی بکەن، یان حوکمی سێدارەیان بۆ دەردەکات ئەگەر لێیان تووڕە بێت! هێزی ڕای گشتی گاڵتەی پێ ناکرێت، چونکە سیاسەتی حکوومەتەکان دیاری دەکات و حکوومەت دەگۆڕێت و شۆڕش دروست دەکات و شەڕ بەرپا دەکات و هاوپەیمانیەتی گرێ دەدات و ئاشتی دروست دەکات.

* گرنگی بە بەها کۆمەڵایەتییەکان دەدات و پشتگیری پاشکۆ ڕەوشتییەکان دەکات. ئەو هێزەیە کە هەق دروست دەکات و بەدی دەهێنێت و بەشداری ئەو دابونەریتانە دەکات کە میللەت لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی تر لە سەری ڕۆیشتووە.

* بەرزکردنەوەی وورەی گشتی بەرامبەر کێشە گرنگ و گشتییەکان و دابەشبوونی ڕای گشتی و پێش خستنی بەرژەوەندی تاکە کەس لەسەر بەرژەوەندی گشتی و ململانێی چینەکان گەورەترین هۆکارن بۆ نزم بوونەوەی ورەکان بەرامبەر کێشە گرنگەکان.

پایەکانی ڕای گشتی

مەبەستمان لە پایەکانی ڕای گشتی ئەو ڕەگەزانەیە کە بە بێیانەوە ڕای گشتی دانامەزرێت. ڕەگەزەکانیش ئەمانەن:

* کۆمەڵ بە هەموو جۆرەکانی و خاسیەت و سروشتی تاکەکانی ئەمانە دەگرێتەوە (ئاراستەکان، ڕەگەزنامە، ئایین، مێژوو، دابونەریت، بەهاکان، ئامانج و بەرژەوەندییەکان..تاد).

* گیروگرفت، یان ئەو بابەتە گشتی و گرنگانەی کە کۆمەڵ دەرکیان پێ دەکات و سەرنجیان ڕادەکێشێت، گیروگرفتەکانیش لەوانەیە سادە و دیاری کراو بن و پێوەندیان بە کۆمەڵێکی بچووکەوە هەبێت؛ یان لەوانەیە گیروگرفتەکان ئاڵۆز بن و پێوەندیان بە کۆمەڵەیەکی گەورەی ناوخۆ یان نێودەوڵەتی هەبێت، یان لەوانەیە

کێشەکە پەیوەندی بە ئایین و ڕەوشت و هەندێک باری ئابووری و سیاسییەوە هەبێت. وەک ئەو کێشەیەی لە نێوان جیهانی ئیسلامی و وڵاتی دانیمارک دروست بوو بەهۆی بڵاوکردنەوەی کاریکاتێری نارێک لەبارەی پێغەمبەر محەمەدەوە (د.خ)

* گفتوگۆیەکی گشتی و چالاک و بەرهەم هێن کە پشتی بە دیراسەکردن و تێگەیشتنی بابەتەکە بەستبێت. ئەمەش لە چوارچێوەی کارلێکە کۆمەڵایەتییە ئازادەکان دێتە دی، کە تێیدا بیروڕاو بۆچوون و ڕەخنە و پێشنیارەکان دەردەکەون. لەم کاتانەدا بیروڕا جیاوازەکان دەخرێنەڕوو، وەک ڕێکەوتن لەسەر بیروڕایەک، ئەم بیروڕایەش دەبێتە ڕای گشتی.

پێکهاتنی ڕای گشتی

ڕای گشتی لەسەر بناغەی کارلێکردنی کۆمەڵایەتی لە نێوان هاووڵاتییان و لە کەشوهەوایەکی دیموکراتی و لە ڕێگای گفتوگۆکردن دروست دەبێت. ئامانجیشی بەرژەوەندی گشتییە، بۆیە پێکهاتنی پێویستی بە زەمانێکی هاوبەش هەیە، بەڵام ئەگەر هەر کۆمەڵێک لەسەر ڕای خۆی مکوڕ بوو، ئەوا ڕای گشتی دروست نابێت.

چەند هۆکارێک هەن کە ڕۆڵی گرنگ لە دروست بوونی ڕای گشتی دەبینن لەوانە: پاڵنەرەکان و ئاسانکارە کۆمەڵایەتییەکان بەتایبەتی لە ڕێگای سروشدان و لاساییکردنەوە. هەروەها سەرکردەکان ڕۆڵێکی گرنگ لە دیاری کردنی ڕای گشتی دەبینن، بەتایبەتی لە ڕێگای ڕاگەیاندن و پڕۆپاگەندەوە.

پێکهێنانی ڕای گشتیش بە چەند هەنگاوێکدا دەڕوات، دەتوانین بەم شێوەیە کورتیان بکەینەوە:

* دروستبوونی گیروگرفتێک یان بابەتێک کە لەوانەیە سەرچاوەکەی پرۆژەیەکی گرنگ و گشتی بێت. یان کەم بوونی ماددەیەک بێ لە بازاڕ، یان گیروگرفتێکی سروشتی بێت. لەوانەیە گیروگرفتەکە بەرەبەرە یان بە کتوپڕی دروست بێت. بۆ نموونە ئەگەر بمانەوێت چارەنووسی گەلی کوردستان دیاری بکەین، پێویستمان بە دروست کردنی ڕای گشتی هەیە بۆی.

* دەرکردنی گیروگرفتەکە، یان کێشەکە، یان بابەتەکە. ئەم هەنگاوە ئاگاداربوونە لەبارەی کێشە و تێگەیشتنیەوە پێویستە کێشەکە لەژێر ڕۆشنایی پێگەیشتنی کۆمەڵایەتی بە وردی ڕوون بکرێتەوە.

لەم هەنگاوەدا، پێویستە بارودۆخ و مەترسییەکان بۆ خەڵکی کوردستان ڕوون بکرێنەوە، بۆ ئەوەی بە تەواوی دەرکی گیروگرفتەکان بکرێت و بە وردی و دانایانە چارەنووسی خەڵکی کوردستان دیاری بکرێت، تاکو ببێتە ڕای گشتی هەموو خەڵک.

* گفتوگۆ: لێرەدا پرسیارەکان لەبارەی ڕادەی مەترسی و گرنگی بابەتەکەوە دەردەکەون.

* دەرکەوتنی پێشنیارەکان: ئەو پێشنیارانەی لەبارەی گیروگرفتەکەوە دەردەکەون بەهۆی ئاڵوگۆڕکردنی بیروڕاکانە. کۆمەڵێکیش دیراسەی دەکەن، بەم شێوەیە ئاراستەی جیاواز و دیاری کراو دروست دەبن.

* ململانێی بیروڕاکان: لێرەدا بیروڕاکان ململانێ دەکەن و بۆچوونەکان لەبارەی پێشنیارەکانەوە جیاواز دەبن. لەم کاتەدا لەوانەیە پڕۆپاگەندە و هەڵچوونەکان ڕۆڵی گرنگ ببینن و ململانێ لەگەڵ ئەقڵ بکەن. هەر خاوەن ڕایەک لە چوارچێوەی ئامانجی گشتی کۆمەڵ بەرگری لە ڕای خۆی دەکات. بۆ نموونە لەوانەیە تاکێک یان دەستەیەک لە کاتی هەڵچووندا بڵێن ئێمە خاوەن هێزی پێشمەرگەین و دەسەڵاتی ناوەند لە بارودۆخێکی خراپدایە، بۆیە پێویستە بەهێز کەرکووک و شارەکانی تر بخەینەوە ژێر دەسەڵاتی خۆمان.

* دەرکەوتنی ڕاکان: لێرەدا جەمسەرەکان دەردەکەون و ڕایەکان بۆ لای خۆیان کێش دەکەن.

* نزیک بوونەوەی ڕایەکان: ئەم نزیک بوونەوەیە بەهۆی گفتوگۆ و وتار خوێندنەوە و پڕۆپاگەندە ڕوودەدات. لە هەمان کاتدا بیروڕا ناواقعی و بێ هێز و بێ کەڵکەکان دوور دەخرێنەوە و ڕایەکان بەرەو میانڕەوی دەچن.

* ڕێکەوتنی بە کۆمەڵ: لێرەدا ڕێکەوتنێک لەسەر ڕایەکی بە کۆمەڵ دێتەکایەوە، ئەم ڕایە بەهێز و واقعییە، ئەم ڕایەش هەموو لایەنە چاکەکانی ڕایەکانی تری تێدا کۆدەبێتەوە و دەبێتە ڕای گشتی کۆمەڵ.

* ڕەفتاری بە کۆمەڵ: لە دوا قۆناغدا ڕای گشتی دروست دەبێت و دەبێتە ڕەفتار، ئەم ڕەفتارەش لە شێوەی خۆپیشاندان، یان مانگرتن یان دژایەتی کردن..تاد دەردەکەوێت.

ئەو هۆکارانەی کاردەکەنە سەر ڕای گشتی

* ڕۆشنبیری و خوێندن: کەلەپووری ڕۆشنبیری و ڕۆشنبیری بەهەردوو لایەنی ماددی و مەعنەوییەوە. ژینگەی جوگرافیا و دابونەریت و بیروڕا و بەهاکان و مێژوو و سیستەمی پێگەیشتنی کۆمەڵایەتی..تاد ئەمانە

هەمووی کەسایەتی نەتەوە دروست دەکەن و کاردەکەنە سەر دروست بوونی ڕای گشتی.

* خێزان: یەکەم کاریگەرە بۆ سەر کرداری پێگەیشتنی کۆمەڵایەتی تاکەکان و بیروڕا و ئاراستەکانیان. لەم ڕووەوە جیاوازی لە نێوان خێزانەکاندا هەیە لە ڕووی چۆنیەتی کاریگەریەکە. ئەمەش بەهۆی پێوەندی دایک و باوک لەگەڵ یەکتردا و پێوەندیان بە منداڵەکانیان. پێوەندی منداڵەکان بەیەکتری. هەروەها پێوەندی خێزان لەگەڵ دەزگاکان و کۆمەڵەکانی تر..تاد. شتێکی ئاشکرایە دروست بوونی کەسایەتی تاک بناغەکەی لە منداڵییەوە لەلایەن خێزانەوە دادەنرێت. ئەم پەروەردەیش کاردەکاتە سەر دروست بوونی ڕای گشتی.

* ئایین: کاریگەریەکی بەهێزی بۆ سەر بیروڕا و ڕەفتاری تاکەکان هەیە. پیاوانی ئایینی و ماڵەکانی خواپەرستی و کۆمەڵە ئایینییەکان ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕن و کاریگەری زۆریان بۆ سەر ڕەفتاری تاک و کۆمەڵ هەیە. ئەو بیروڕایەی کە لەگەڵ بیروڕایە ئایینییەکان دەگونجێت کار دەکاتە سەر ئاراستەکان و ڕای گشتی.

* ڕووداوە گرنگەکان: ڕووداوە گرنگەکانی سەر گۆڕەپان کاردەکاتە سەر ڕای گشتی. وەک جەنگ و گیروگرفتە ئابوورییەکان و شۆڕشەکان و پێشکەوتنی زانستی.. تاد. ئەمانە هەموو کاردەکەنە سەر پێکهاتنی ئاراستەی نوێ و ڕای گشتی.

* سەرکردەکان: سەرکردەکان بەهۆی ئەو جەماوەر و دەسەڵاتەی کە هەیانە کار دەکەنە سەر ڕای گشتی. هەروەها ڕای گشتیش کاردەکاتە سەر سەرکردەکان.

* هۆکانی ڕاگەیاندن و پێوەندی کردن: ڕاگەیاندن بەهەموو جۆرەکانیەوە ڕۆژنامە و گۆڤار و ڕادیۆ و تەلەفزیۆن و سینەما و شانۆ و ئینتەرنێت..تاد کاردەکەنە سەر ڕای گشتی.

* گفتوگۆکانی بە کۆمەڵ: ئەو گفتوگۆ بە کۆمەڵانەی کە خەڵک بە ئازادی ڕای خۆی دەردەبڕێت بڕیاری بە کۆمەڵی لێ دروست دەبێت، بڕیاری بە کۆمەڵیش ڕای گشتی لێ دروست دەبێت.

* پڕۆپاگەندە: ئەو پڕۆپاگەندانەی کە جەخت دەکەنە سەر هەندێک دەنگ و باس و زانیاری کاریگەری دەروونی ترسناکیان بۆ سەر ڕای گشتی دەبێت. بۆیە پڕۆپاگەندە بە ترسناکترین چەکی جەنگی دەروونی دادەنرێت.

باری کۆمەڵایەتی و ئابووری: باری ئابووری تاک پلەوپایەی کۆمەڵایەتی و ڕێگای بیرکردنەوەی دیاری دەکات. باری ئابووری تاک چینی کۆمەڵایەتی دیاری دەکات و جۆری کار و ئەندامیەتی لە ڕێکخراوە سیاسییەکان جۆری بیرکردنەوەی دیاری دەکات.

پێوانی ڕای گشتی

پێوانی ڕای گشتی بۆ سەرکردە و بەرپرسان و ئەوانەی گرنگی بە گۆڕانکاریە کۆمەڵایەتییەکان دەدەن زۆر گرنگە. زانینی ڕای گشتیش لە جیهانی ئەمڕۆدا پێویستییەکی دیموکراتییە. پێوانەکەش بە ئاراستەکردنی پرسیارێک، یان دوو پرسیار لەبارەی بابەتی ڕای گشتییەوە ئەنجام دەدرێت.

پێوانی ڕای گشتی بە دیاری کردنی گیروگرفتەکە و تێگەیشتنی هەموو لایەنەکانی و شی کردنەوە و دانانی گریمانەکان دەست پێ دەکات. لە پاشان ئەو کۆمەڵە بچووک کراوە دیاری دەکرێت کە پێوانەکەی لەسەر ئەنجام دەدرێت. کۆمەڵەکەش بە ڕێگای هەڕەمەکی چینایەتی هەڵدەبژێردرێت. ئینجا پرسیاری ڕاپرسییەکە ئامادە دەکرێت و جێبەجێ دەکرێت. ئەم ڕێگایەش بە گرنگترین ڕێگای پێوانی ڕای گشتی دادەنرێت. شێوازی جێبەجێ کردنەکەش بە ڕێگایەک، یان چەند ڕێگایەک لەم ڕێگایانە دەبێت:

* ڕێگای پۆستە: بەهۆی پۆستە پرسیارەکان بۆ خەڵک دەنێردرێت و ناونیشان و پوولی پۆستەی لەگەڵ دەنێردرێت و لە کەموکوڕیەکانی ئەم ڕێگایە سەرپێیی وەڵامەکان و وەڵام نەدانەوەیە.

* هۆکارەکانی پێوەندی کردن: پێشتر تەلەفۆنی ئاسایی یەکێک بوو لە هۆکارە سەرەکییەکانی پێوەندی کردن بە تاکەکانی کۆمەڵە هەڵبژێردراوەکە. یەکێک لە کەموکوڕیەکانی ئەوەبوو کە تەنیا بۆ چینە دەوڵەمەندەکانی کۆمەڵ بەکاردەهات، بەڵام ئێستا دوای ئەو پێشکەوتنەی هۆکارەکانی پێوەندیکردن دەتوانین مۆبایل و ئینتەرنێت زۆر بە فرەوانی بۆ زانینی ڕای گشتی بەکار بهێنین.

* تێبینی ڕاستەوخۆ: ئەمەش بریتییە لەڕاپرسی لە ڕێگای تێبینی کردنی ڕاستەوخۆی تاکەکانی کۆمەڵ لە هەڵوێستە کۆمەڵایەتییەکان و لە شوێنی کار و یانە و قاوەخانەکان و سینەما..تاد.

ئەم ڕێگایە پێویستی بە زیرەکی و دبلۆماسی و بێ لایەنی و ئەمانەت پارێزی و هێزی تێبینی کردن و تەندروستی دەروونی و جەستەیی و ڕۆشنبیری گشتی

هەیە، کە پێویستە لە توێژەردا بەدی بکرێت. لە جیاکەرەوەکانی ئەم ڕێگایە هەڵ دەرەخسێنێ بۆ پێوەندی کردنی ڕاستەوخۆ بە جەماوەر. لە کەموکوڕیەکانی ئەوەیە، ئەگەر ڕاپرسییەکە فرەوان بێت، ناتوانین ئەم ڕێگایە بەکار بهێنین، هەروەها هەڵچوونەکانی خودی توێژەر کار لە ئەنجامەکەی دەکات.

چاوپێکەوتنی کەسیەتی: لەم ڕێگایەدا توێژەر لەبارەی بابەتی ڕای گشتییەکەوە ڕووبەڕوو لەگەڵ تاکەکان گفتوگۆ دەکات ئەم ڕێگایەش هەندێک کەم و کوڕی تێدایە لەوانە پێویستی بە کات و ماندووبوونێکی زۆر هەیە و دەست نادات بۆ زانینی ڕای گشتی فرەوان.

* گفتوگۆی بە کۆمەڵ: هەندێک جار لەوانەیە توێژەر بۆ زانینی هەست و نەست و بیروڕا و ئاراستەی جەماوەر لەبارەی بابەتی ڕای گشتییەوە ئەم ڕێگایە بەکاربهێنێت. لە جیاکەرەوەکانی ئەم ڕێگایە گفتوگۆی بە کۆمەڵ یارمەتی تاکەکان دەدات بۆ ئەوەی ئازایانە و بە ڕوونی بیروڕای خۆیان دەربڕن. کەم و کوڕیەکانیشی ئەوەیە دەرفەتی یەکسان بۆ هەمووان نارەخسێنێ بۆ گفتوگۆکردن و بەشداری کردن. هەروەها توێژەر ناتوانێت لەگەڵ هەموو تاکێک بە قووڵی گفتوگۆ بکا. ئەنجامەکەشی بە هاوکێشە ئامارییەکان زۆر بە گرانی چارەسەر دەکرێت.

* ڕێگای دانەپاڵ: ئەم ڕێگایە لەم بارانەدا بەکاردێت کە ڕاستی ئاراستە و هەڵوێستی تاکەکان نازاندرێت. لەم ڕێگایەدا توێژەر هەندێک شتی نادیار و تەم و مژاوی و بێ مانا دەخاتە بەردەستی تاکەکان و ئەوانیش بەبێ ئاگایی ئاراستە و بیروڕاکانیان لەسەری لێک دەدەنەوە شی دەکەنەوە.

* شی کردنەوەی ناوەرۆکی بابەتەکانی ڕگەیاندن: ئەم ڕێگایە زۆر بە سوودە ئەگەر بمانەوێت ڕای گشتی دەوڵەتێکی دیاری کراو لەبارەی کێشەیەک، یان بابەتێک وەربگرین ناتوانین هیچ ڕێگا و شێوازێکی تر بەکاربهێنین جگە لەم ڕێگایە. بۆ نموونە ئەگەر بمانەوێت ڕای دەوڵەتێک لەبارەی کێشەی کوردەوە بزانین ناوەرۆکی بابەتەکانی ڕاگەیاندنیان شی دەکەینەوە.

* شی کردنەوەی پڕۆپاگەندەکان: ئەمەش بەهۆی شی کردنەوەی دەروونی پڕۆپاگەندە ئاشکرا و نهێنییەکان دەبێت کە لەناو کۆمەڵداباون، چونکە گرنگترین هۆکارە دەروونییەکانی پڕۆپاگەندە ترس و دڵەڕاوکێ و ڕق لێبوونەوەیە کە خەڵک بە هۆیانەوە پێداویستی و هیوا و ئاواتیان دەردەبڕن تاکو لە واقعدا بێتە دی.

شایانی باسە توێژەر دەتوانێت زیاتر لە یەک ڕێگا بەکاربهێنێت بۆ گەیشتن بە ڕاستییەکان.

دوای هەڵبژاردنی گونجاوترین ڕێگا و جێبەجێ کردنی، توێژەر ئەنجامەکان بە ژمارە و بەکارهێنانی هاوکێشە ئامارییەکان دەخاتەڕوو لە پاشاندا بەپێی ئەنجامەکان پێشنیارەکان ئامادە دەکرێت.

گۆڕانی ڕای گشتی

گۆڕانی ڕای گشتی هەندێک جار پێویستییەکی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابوورییە، بۆ بەدیهێنانی بەرژەوەندییە گشتییەکانی نەتەوە بەکاردێت. هەروەها ئێمە لە سەردەمێکدا دەژین، ڕۆشنبیری گشتی بەوە جیادەکرێتەوە کە بە خێرایی دەگۆڕێت، ئەم گۆڕانەش دەبێتە هۆی گۆڕانی ڕای گشتی. لە کۆتاییدا بۆ گۆڕانی ڕای گشتی چەند تێبینییەک دەخەینەڕوو:

* هۆیەکانی ڕاگەیاندن و پێوەندی کردنی جەماوەری، ڕۆڵێکی گرنگ لە گۆڕینی ڕای گشتی دەبینن. هەروەها هۆیەکانی ئاراستەکردنی بە کۆمەڵ و ڕووداوە گرنگەکان و سەرکردەکان کاریگەری بەهێزیان لەسەر ڕای گشتی هەیە.

* ئەو ڕا گشتییەی کە لەسەر بناغەی بیروباوەڕە ئاینییەکان و کەلەپووره ڕۆشنبیرییەکانی نەتەوە دامەزراون، زۆر بە توندی دژی گۆڕان دەوەستن.

* ئەو ڕا گشتییەی کە تایبەتە بە بابەتە نوێیەکان و سەرپێییەکان ڕەگیان دانەکوتاوە و جێگیر نین، بۆیە تارادەیەک گۆڕانیان ئاسانە. هەروەها لەوانەیە هەندێک جار گۆڕانکاری کتوپڕ لە ڕای گشتی ڕوویدات بەهۆی ئەو گۆڕانکاریانەی کە لە ژیانی کۆمەڵایەتی و دەوروبەر ڕوودەدەن.

سەرچاوەکان:

١- د. زهران. حامد عبدالسلام، علم النفس الاجتماعي، ط٤، عالم الكتب، القاهرة، ١٩٧٧.

٢- لندال. دافيدف (ترجمة د. سيد الطواب، د. محمود عمر و آخرون) مدخل علم النفس، ط٤، دار مكجرو هيل للنشر، القاهرة ١٩٨٣.